

Дмитро Єрмолаєв,
філософ

Україна: десимволізація соціальних практик як загроза суспільному діалогу.

«Історія людства показує, що цінності утверджуються і відтворюються в результаті спільного досвіду – причому чим більш цей досвід є емоційно-екзистенційно насиченим, тим більше шансів у цінностей злитися зі спільнотою, яка їх приймає.¹»

Якщо ми спробуємо пояснити широковживане поняття в супроводі з претензією на універсальність кінцевої дефініції, що могла б подолати як історичне навантаження, так й спектр акцентів вживання у різних мовах - то адекватним підходом може слугувати аналітика поняття мови через функціональний вимір його використання. Під функціональністю, в даному конкретному випадку, маються на увазі такі якості, що відповідають на питання: «з якою метою?» та «що предметно та за результатом забезпечує в спілкуванні?». За такого підходу у способі розгляду поняття в його функціональному значенні, вся емпірія, що підпадає у сферу поняття може і має слугувати матеріалом для розкриття палітри тла застосування, сфер використання. Але використання не підлеглого загальному поняттю «об'єкта», а використання конкретних функціональних можливостей, що вкладаються в сферу практичних здатностей даного поняття. Тобто нас цікавить функціональний потенціал поняття як дефініція цього поняття: перехід від підходу значення до підходу практичної дії. Метою розгляду через такий кут зору є спроба прояснення «символу» та «символічного». Слова, які лежать на поверхні та широко використовувані (в тій чи іншій формі) в більшості з мов.

¹ М.І. Бойченко. МНОЖИННІСТЬ СТІЙКИХ КОМУНІКАТИВНИХ СПІЛЬНОТ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ. [Електронний ресурс]. Джерело доступу: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_101354.doc.htm

Символ не належить до якогось специфічного термінологічного класу, він не вживається як поняття обмежено якоюсь професійною спільнотою, хоча й піддається чисельним дефініціям та дослідженням із боку саме такої. Символ або символічне («символічний» й інші похідні) поняття використовуються щодо чисельних й різних сфер культури: від предметів мистецтва, до сфери релігії і т.д. Але те що мотивує наше міркування - це факт наперед зрозумілості вживання даних слів. Зрозумілості у повсякденному спілкування. До того ж дана зрозумілість стосується діалогу людей різних мов, а відтак й культур. Таку зрозумілість можна пояснити тим, що та мета, та дія, яка фіксується чимось, що входить в упоняттєвлення як символічне або символ, є широко і повсякденно використовуваними учасниками даного умовного діалогу. У якості прикладу, здатність дифініювати певний символ іншої культури (що сприймається членами даної культурної спільноти) саме як деякий символ, навіть без однозначного розуміння кореляту даного об'єкта інтерпретації, - підводить до думки про особливе місце сфери символу і символічного в системі людських взаємовідносин, а мова й образ тільки й існують для такого обміну порозумінь.

Найпростіший приклад символічного обміну із яким зустрічаєшся у будь-якій культурі - форма привітання. Подача руки на потискання, яка закінчується зауваженням про прийнятність поклону головою сприймається необразливо і зрозуміло як заміна форми на аналогічну за метою дію. Питання щирості в даному символічному акті не важить жодним чином нічого, бо навіть імітація поваги в акті потискання руки є, по факту, засвідченням врахування даної символічної гри - прийняття безумовної необхідності солідаризуючого жесту. Щирий чи імітований акт привітання відтворює деякі правила символічної практики, яка не є суто приватизованою, тобто індивідуально виробленою. Натомість, використання шаблону символічної дії є актом задіяння наявних колективних соціальних практик в тому чи інакшому випадку. Співпадіння даних соціальних символічних шаблонів до змісту конкретної соціальної взаємодії (двох людей або більше) засвідчує адекватність форми та змісту символічного, його відповідність дійсним соціальним

практикам. Тому символ або символічне не є чужим інтерпретаційним предметом, а живим засвідченням соціальних відносин виражених у нормативних цінностях, спільних візуальних асоціаціях, загальноприйнятих смислових інтерпретаціях і т.д.

Знак або sign є конвенційно прийнятим показником, що прокладає зв'язок між образом (зображенням) та деяким «об'єктом». Знаки візуалізують мислення через мову й дають належний інтерпретаційний апарат, що дозволяє розуміти один одного в світі безмежної предметності. Крихкий водорозділ між символом і знаком здатні створити оманливе враження про їх однакове значення, яке не настільки суттєве, щоб розводити їх вжиток. Врешті, це дуже розповсюджена практика у вживанні обох слів в однаковому значенні. Символ є не просто корелятом образу та «предмету», але таким соціально значимим зв'язком, що для свого існування потребує динамічного, щоденного засвідчення своєї актуальності. *Символ відзеркалює реальні соціальні практики в їх безпосередній, щоденній актуальності.* До речі, це одна із причин великої невдачі всіх наукових чи псевдонаукових спроб інтерпретування «символічної картини» минулого чи навіть спроб протягнути оманливу незмінність значення символів крізь історичні пласти. Символ чи символічне існують лише в просторі і часі конкретної історичної мовної спільноти, яка і тільки яка здатна розуміти і відтворювати символи в їх силі, що доступна лише носіям «словника» інтерпретації та практики безпосереднього співтворення символічного. *Тому символічний світ - це світ безпосереднього переживання від соціальної контраверсійності до спільної, загальнозначимої події, результати якої тимчасово фіксуються в певних спільноприйнятих, як прийнятні, соціальних практиках (як-то норми моралі чи образи фіксації історичної пам'яті, що наповнені спільнопережитим повчальним досвідом і практиками співжиття як результатів колективного переживання даних історичних подій).* Відтак світ символів окремо взятої спільноти - це світ актуального досвіду взаєморозуміння та взаємодія, але який постійно потребує перевірки на «життєвість».

Українське суспільство вдало інтегрувалося в сучасну глобалізовану систему мережевої комунікації. Мережа об'єднує безвідносно до часо-просторових обмежень, безвідносно до приналежності до мовних та культурних приналежностей. Мережева комунікація таким чином в чистій теорії має забезпечувати рівень цілковитої ліберальності спілкування: із рівноправним доступом інформації, із можливістю рівноправного спілкування із будь-ким і будь-де, без кордонів та обмежень тематики дискурсу. Але до всіх цих безумовно позитивних характеристик віртуальної інфраструктури та технологій спілкування додається комплекс обтяжливих обставин. Що були викликані поєднанням як, по-перше, консьюмерської структури інтернету, яка пов'язана симбіозом факторів джерела та ресурсів існування мережі інтернет та споживацької свідомості капіталістичних суспільств-економік, так і перехідною зміною в віртуальному просторі статусу «авторства» на знання та досвід. Все це разом створили умови некритичного споживання інформації та прийняття інформації у якості і як власного досвіду, і як дійсного колективного соціального досвіду.

Втрачання особистої точки зору починається із приватизацією, тобто внутрішньою легітимацією інформації, за принципом рейтингу цитованості та звернення. Текст в мережі існує завжди через форму нав'язливого відсилання до кількісного вираження свого прочитання та обговорення. Тотальна фізична анонімність учасників спілкування та обговорення дозволяє створювати умови для симуляції дискурсу. Анонімність та віртуальність людини у мережі інтернет не дозволяє перевірити та підтвердити щирість переконань, емоцій, настроїв. Для дистанційного спілкування дійсних в реальності знайомих чи друзів або рідні це не створює принципових проблем, але сильно проблематизує образ думок незнайомих анонімів, по відношенню до індивіда. Втративши авторство у дискурсі, віртуальні учасники інформаційного обміну не мають особистого орієнтиру в селекції даних та їх критичної рефлексії.

Коли досвід, думка, відношення, емоція і т.д. радикально віртуалізуються в середовищі анонімних масок учасників мережі, затверджується принцип

реальності даної віртуальності. Адже дана віртуальність постійно наголошує та, безпосередньо в матерії повсякдення, реалізує саме себе як адекватне дзеркало реального життя. Принаймні безапеляційно приймає на себе такий статус адекватності. Тому віртуальні думки із легкістю сприймаються як такі, що відображають факти дійсності. Мережа дозволила створити образи двох Україн і дві реальності її проблем. Віртуалізація існуючої війни та всіх внутрішніх конфліктів сталася в той самий момент, коли переживання подій змінилося на мережеву підтримку того чи іншого джерела інтерпретації. Зміст та оцінка факту замість живих емоцій та переживань.

В сфері маніпулятивних можливостей це створює серйозний інструментарій для реалізації будь-якого задуму із корекції суспільної думки, але також це дозволяє, на відміну від «традиційних» соціальних технологій, моделювати в обраній частині віртуальної спільноти тотальний образ свідомості. За такої комунікаційної інфраструктури і технологій, владою в мережі може володіти лише авторитетна більшість, часто лише в кількісному вираженні. Чим більша кількість учасників мережі віртуально репрезентують щось, зведемо це просто до слова «інформація», тим більший авторитет та градус уваги із некритичним прийняттям вона приймає. І якщо на даний момент це може обмежуватися дійсними особливостями фізичної спільноти: спротив мережевих учасників однієї країни по відношенню до соціальних маніпулятивних технологій іншої - то майбутня перспектива розмиття класичних кордонів національних держав та переформатування принципів класичної політичної організації створюють нову проблематику для теоретичного осмислення наслідків віртуалізації середовища спілкування, що самі в свою чергу обумовлюють, на пару із змінами в класичній моделі організації економічного господарства, дані соціально-політичні перетворення.

Сама комунікація стає симуляцією, через те, що вирішується, виходячи із «ринкового» набору знаків, як відірваних дозволів і диференціацій, а не символічно випрацьованих цінностей індивідуальної екзистенції й колективної ціннісної сітки (традиція культури та мова як носії прикладних схем вирішення

ситуацій несиметрії комунікації). Не зусилля в комунікативних викликах, а готовий пропагандистський код, його структурне насилля контролю й регуляції, й словник знаків соціалізації встали на місце живого спілкування великої частини українців. Знаходячись в такій ситуації десимволізації соціальних взаємин, існує велика проблема діалогового вирішення в українському суспільстві конфліктності як такої. Живий чи віртуальний діалог і зняття тих чи інших контроверз в нашому суспільстві можливий лише в межах нової спільної символізації, як ми це намагалися проінтерпретувати раніше. Але в умовах вищеописаних проблем та викликів маніпуляції символами та перетворення їх в маніпулятивні владні знаки, стає великим питання можливості в даних умовах випрацювати символ-діалог стосунки із стороною конфліктів в нашому суспільстві, мережеве комунікативне існування якого є нашою новою реальністю.

Руїнування символічних взаємин в українському суспільстві (чи то десимволізуючою пропагандою чи самою проблематичністю, для традиційного спілкування, мережі - тотальне переведення спілкування в цю віртуальність за останні часи) створює проблему для можливості справжнього рівноправного та взаємоповажного вирішення конфлікту. Віртуальний друг, із віртуальними ж якостями та віртуальними моментами спільного переживання дружності не здатні в реальній дійсності уберегти від бійки двох невідомих один одному людей, які особисто не пережили символізовані один для одного події в їх житті. Відтак не існує жодних гарантій, що умовне примирення, яке буде задеклароване та зафіксоване в тому самому віртуальному світові комунікації, створить фундамент дійсного порозуміння. Це великий інтелектуальний виклик для України зрозуміти для себе те, в яких саме умовах і якими практичними засобами можливі практики примирення та реалізація спільних сценаріїв майбутнього із сторонами громадянського конфлікту, при умові , що десимволізований ерзац вирішення яких не є реальним фундаментом для проекту «Єдиної країни».